

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України

БУНДЗА ІРИНА ВАСИЛІВНА

УДК 811.162.1'06'367.622'366.533-116.3

ФУНКЦІОНУВАННЯ ІМЕННИКІВ *SINGULARIA TANTUM*
У СУЧАСНІЙ ПОЛЬСЬКІЙ МОВІ

Спеціальність: 10.02.03 – слов'янські мови

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Працю виконано на кафедрі польської філології Львівського національного університету ім. Івана Франка.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, професор
Кравчук Алла Миколаївна,
завідувач кафедри польської філології
Львівського національного університету
ім. Івана Франка

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Єрмоленко Сергій Семенович,
провідний науковий співробітник
відділу загального та порівняльно-історичного
мовознавства Інституту мовознавства
ім. О. О. Потебні НАН України

кандидат філологічних наук, доцент
Дем'яненко Наталія Борисівна,
доцент кафедри полоністики Інституту філології
Київського національного університету
ім. Тараса Шевченка

Захист відбудеться „22” січня 2019 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.172.01 Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України за адресою: 01001, м. Київ, вул. М. Грушевського, 4.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України (01001, м. Київ, вул. М. Грушевського, 4) та на офіційному сайті установи (www.inmo.org.ua/svr/anons-zaxistiv.html).

Автореферат розіслано „12” грудня 2018 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат філологічних наук, доцент

В.І. Ярмач

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЕРТАЦІЇ

У системі граматичних категорій будь-якої мови, зокрема й польської, відображена специфіка зв'язку мислення і мови. Вивчення граматичної категорії числа, як однієї з найскладніших у плані взаємовідношення мовних знаків і позамовної дійсності, граматичної і лексичної семантики, дає можливість дослідити дію внутрішніх механізмів, що керують процесами розвитку лексико-семантичної і граматичної систем мови.

У граматиках, працях із загального мовознавства, енциклопедіях і лінгвістичних словниках мовознавці розглядають передусім типологічні особливості і місце категорії числа в системі мови, специфіку слів, для яких категорія числа виражається нетипово – іменників *singularia tantum* і *pluralia tantum*, натомість явище функціонування форм множини, утворених від іменників *singularia tantum*, описано коротко та фрагментарно. Детальніше заглиблення у вивчення особливостей граматичної категорії числа іменників дає змогу виявити проблеми, які потребують ґрунтовнішого вивчення.

Походження і розвиток граматичної категорії числа та її реалізацію у слов'янських мовах проаналізував В. І. Дегтярьов. Дослідження історії розвитку, словотвірних, семантичних і словозмінних особливостей іменників *pluralia tantum* у польській мові здійснили: А. Анджейчук, А. Дишак, Й. Градковська, С. Журовський, Е. Роговська, Й. Тамбор, Т. Фределувна, А. Цесьлікова; в українській мові: Л. Ю. Алтицева, О. Корінь, А. І. Тернова; у російській мові – Л. О. Брусенська, С. В. Конявська. Відображення граматичної інформації про число, зокрема і спосіб фіксації та опису іменників *singularia tantum* і *pluralia tantum*, у лексикографічних джерелах привертає увагу таких учених як: А. Анджейчук, Я. Беня, М. Венгель, В. Груцинського, М. Куцали, З. Салоні, У. Хрен, А. Цесьлікової, Л. Шалкевича, Г. Штомбер, Г. Ядацької. Семантику граматичних форм числа, зокрема функціональний аспект значення збірних, речовинних і абстрактних іменників *singularia tantum*, на матеріалі польської мови висвітлили: А. Анджейчук, А. Богуславський, А. Дишак, А. Грибосьова, А. Круп'янка, П. Кшижановський, Е. Роговська, К. Фелешко, Г. Хабрайська, О. Шапкіна; української мови – Л. Ю. Алтицева, О. К. Безпояско, В. В. Борецький, О. В. Еляшевська, А. О. Колесников, І. О. Назаренко, Л. І. Мацько, В. В. Мерінов, Т. Ю. Мороз, І. І. Погрібний; російської мови – О. А. Аладьїн, Л. О. Бикова, Л. І. Булатова, А. А. Залізник, Л. В. Калініна, С. В. Конявська, О. В. Красільникова, Л. К. Крилова, О. М. Ляшевська, Н. Г. Озерова, О. О. Реформатський; словацької мови – І. Нілабович; лужицької мови – Ф. Міхалк та ін. Граматична категорія числа неодноразово ставала предметом порівняльних досліджень, зокрема польської і південнослов'янських мов – у працях К. Фелешка, польської і російської мов – у О. О. Лешкової та Й. Мітурської-Бояновської, російської і чеської – у І. М. Горшкової, російської та української – у Н. Г. Озерової.

На матеріалі сучасного електронного корпусу текстів семантику форм множини, утворених від деяких польських іменників *singularia tantum* досліджено, наскільки нам відомо, лише у двох працях. У статті М. Подгаєцької здійснено кількісні підрахунки корпусних контекстів з формою множини іменника *ryzuko* і зроблено висновок про те, що їхня частота вживання (близько 1% у корпусі Польського наукового видавництва (<https://sjp.pwn.pl/korpus>), та 1,37% у корпусі Інституту основ

інформатики Польської академії наук, ресурси якого на сьогодні увійшли до Національного корпусу польської мови (<https://nkjp.pl>; далі – НКПМ)), свідчить про вживання плюральних форм іменника в узусі, а розвиток такої тенденції може призвести до втрати іменником *ryzyko* своєї належності до групи *singularia tantum*. Л. Шалкевич у своїй дисертації проаналізував словникову кодифікацію окремих лексем, які традиційно належать до групи іменників *singularia tantum*, охарактеризував механізми, які впливають на вживання цих слів у множині (переносне символічне та експресивне вживання форм множини іменника *singularia tantum*, кількісне підсилення значення, диференціація лексико-семантичних варіантів, їх конкретизація). Однак об'єктом цього дослідження стали лише 62 репрезентативні одиниці із кожної семантичної групи, серед яких немає іменників, що становлять матеріал нашого дослідження).

Актуальність дослідження. Незважаючи на певне зацікавлення окремими аспектами семантики граматичної категорії числа – ідеться насамперед про зв'язок форм числа іменників з позамовною дійсністю, кількісні значення форм однини і множини іменників, специфіку значень форм однини і множини в тексті – аналіз функціонування множинних форм польських іменників, похідних від *singularia tantum*, має все ж фрагментарний характер, чим і мотивуємо актуальність пропонованого дослідження.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано на кафедрі польської філології Львівського національного університету ім. Івана Франка в руслі науково-дослідницької проблематики кафедри „Актуальні проблеми польської філології в Україні: дослідницька проблематика і методика викладання” (номер державної реєстрації 0115U003727). Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Львівського національного університету ім. Івана Франка (протокол № 9/2 від 27.02.2013 р.).

Мета дисертації – дослідити семантичні особливості реалізації множинних форм іменників *singularia tantum* на позначення емоційних і фізичних станів людини в сучасній польській мові.

Реалізація мети передбачає виконання таких **завдань**:

– з'ясувати граматичні і семантичні ознаки категорії числа іменника у типологіях граматичних категорій польських, українських і російських лінгвістів, з акцентуванням місця в них двох периферійних класів іменникових лексем – *singularia* і *pluralia tantum*;

– охарактеризувати наукові підходи до визначення обсягу іменників категорії *singularia tantum* і визначити межі цієї групи слів, прийнятні для пропонованого дослідження;

– систематизувати й узагальнити описані в науковій літературі теоретичні аспекти семантики числових форм іменників, з особливим урахуванням проблем значеннєвої реалізації множинних форм іменників *singularia tantum*;

– дослідити специфіку тлумачення значень іменників *singularia tantum* на позначення емоційних і фізичних станів людини в різних словниках польської мови, з'ясувавши розбіжності й суперечності в лексикографічній інтерпретації їхніх граматичних і семантичних рис;

– визначити частоту вживання множинних форм іменників *singularia tantum* на позначення емоційних і фізичних станів людини у НКПМ, а також здійснити верифікацію отриманих даних на підставі текстів з інтернет-порталів;

– дослідити функціональні особливості значень, у яких іменники *singularia tantum* уживаються в плюральних формах, визначаючи, який характер – контекстний чи системний – мають зміни значення множинних форм досліджуваних субстантивів;

– з’ясувати, котрі з нововиявлених значень множинних форм іменників *singularia tantum* притаманні лише формам множини, а котрі проявляються і у формах однини, що свідчить про повну числову парадигму лексеми в новому значенні;

– виявити залежність між синтаксичною структурою контекстів і специфікою значення множинних форм іменників *singularia tantum* у цих контекстах;

– простежити співвіднесеність змісту множинних форм іменників *singularia tantum* у НКПМ зі значеннями відповідних форм у словниках, виявляючи їхні можливі інноваційні вживання в сучасній польській мові.

Об’єкт дослідження – польські іменники *singularia tantum* на позначення емоційних і фізичних станів людини у словниках і текстах.

Предмет – співвідношення між словниковою дефініцією іменників *singularia tantum* і контекстною реалізацією утворених від них форм множини.

Методи дослідження. Досліджуючи функціонування множинних форм, похідних від іменників *singularia tantum*, використовуємо засади системно-структурної та структурно-функціональної парадигм. Вивчення реалізації іменників *singularia tantum* на позначення емоційних і фізичних станів людини зумовило використання як основного структурного методу з методикою дистрибутивного аналізу, а також описового методу з прийомами зовнішньої і внутрішньої інтерпретації. В описі семантичного обсягу іменників *singularia tantum* застосовано компонентний аналіз лексичної семантики. При зіставленні словникової інформації і контекстної реалізації – опозиційний прийом і структурно-семантичний аналіз. Використання НКПМ зумовило застосування прийому кількісних підрахунків.

Джерельну базу праці становить шість словників польської мови: „Словник польської мови” за ред. В. Дорошевського, „Словник сучасної польської мови” за ред. Б. Дуная, „Великий словник правильної польської мови” за ред. А. Марковського, „Універсальний словник польської мови” за ред. С. Дубіша, „Інший словник польської мови” за ред. М. Банька, „Великий словник польської мови” за ред. П. Жмігродзького. Використано також словники синонімів: „Словник польських синонімів” за ред. З. Курцовой, „Великий словник близькозначних слів” за ред. М. Банька, інтернет-словники синонімів. Джерелом дослідження функціональної реалізації матеріалу є тексти сучасної польської мови, вилучені з НКПМ за допомогою пошукової системи Pełca [<http://nkjp.pl>] та мережі Інтернет (пошукова система Google; дати доступу: жовтень 2014 – березень 2018 рр.).

Матеріалом дослідження є 105 польських іменників *singularia tantum* на позначення емоційних і фізичних станів людини, реалізованих у 298 757 контекстах, з яких 23 112 містять форми множини. Вибір для дослідження цих груп іменників обґрунтовуємо антропоцентричним характером лексем, уживаністю в текстах різного стилю та високою частотою вживання множинних форм у НКПМ.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що у праці вперше здійснено комплексний аналіз функціонування множинних форм, утворених від польських

іменників *singularia tantum* на позначення емоційних і фізичних станів людини: досліджено частоту вживання плуральних форм у НКПМ, проаналізовано специфіку значення форм множини із виявленням інноваційних уживань, уточнено реальний граматичний статус аналізованих лексем – з огляду на їхні числові характеристики – на тлі існуючих лексикографічних описів.

Теоретичне значення праці. Дослідження істотно доповнює теорію граматичної категорії числа іменника шляхом поглибленого функціонального аналізу досліджуваних одиниць, що засвідчує реальний стан семантичного потенціалу значеннєвої реалізації множинних форм, похідних від іменників *singularia tantum* на позначення емоційних і фізичних станів людини. Запропоновану методологію дослідження і теоретичні узагальнення можна використати в подальшому вивченні іменників *singularia tantum* інших семантичних сфер, при виявленні сучасних тенденцій у польській словозміні, а також при аналізі подібних процесів в інших слов'янських мовах.

Практичне значення дисертації полягає в можливості використання результатів і висновків у теоретичних і практичних університетських курсах („Морфологія сучасної польської мови”, „Лексикологія та лексикографія сучасної польської мови”, „Актуальні проблеми польського мовознавства”, „Культура польської мови”, „Основні тенденції розвитку сучасної польської мови”), на практичних заняттях з польської мови як іноземної. Результати досліджень можуть бути використані для уточнення індексації семантичного статусу іменників *singularia tantum* у словниках польської мови.

Особистий внесок здобувача. Дослідження здійснено самостійно. Усі статті написано одноосібно.

Апробація результатів дисертації. Дисертацію обговорено на розширеному засіданні кафедри польської філології Львівського національного університету ім. Івана Франка. Основні положення дисертації апробовано на 19 наукових конференціях:

– міжнародних, які відбувалися в межах України: міжнародних славістичних колоквиумах (Львів, 2011, 2012, 2013, 2015, 2016), Міжнародній науковій конференції молодих учених „Славістика ХХІ століття: традиції та перспективи розвитку” (Львів, 2011); Міжнародній науковій конференції з нагоди десятиліття заснування кафедри польської філології Львівського національного університету ім. Івана Франка „Польська мова і полоністика у східній Європі: минуле і сучасність” (Львів, 2014 р.); Міжнародній науковій конференції до 190-річчя полоністики у Львівському університеті „Полоністика у ХХІ столітті: між локальним і глобальним” (Львів, 2016);

– закордонних: Міжнародній науковій конференції „Польська мова – її варіанти і зв'язок зі спорідненими мовами. До 100-ліття від дня народження проф. Кароля Дейни” (Лодзь, Польща, 2011); Міжнародній науковій конференції „Слов'янські мови у контексті давніх і сучасних культур” (Торунь, Польща, 2017);

– VI світовому полоністичному конгресі (Катовіце, Польща, 2016);

– щорічних звітних конференціях кафедри польської філології Львівського національного університету ім. Івана Франка (Львів, 2011–2018 рр.).

Публікації. Основний зміст дослідження розкрито в 10 публікаціях, 4 з яких опубліковано у виданнях, затверджених МОН України як фахові, 4 – у закордонних виданнях (Республіка Польща), 2 – у збірниках матеріалів конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація загальним обсягом 224 сторінок (з них основного тексту – 174 сторінки) складається з переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (275 позицій) та трьох додатків (список використаних джерел і додатки займають 36 сторінок).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано вибір теми дисертації, її актуальність, наукову новизну, описано стан наукового опрацювання проблеми, сформульовано мету й завдання праці, вказано об'єкт і предмет дослідження, окреслено його теоретичну і практичну цінність, описано матеріал і джерельну базу, а також використані у праці методи дослідження, подано відомості про апробацію основних положень дисертації.

У першому розділі „**Теоретико-методологічні засади дослідження числових форм польських іменників *singularia tantum***” з'ясовано граматичні і семантичні ознаки категорії числа іменника в теоретико-граматичних описах польських, українських і російських лінгвістів, наукові підходи до визначення обсягу іменників категорії *singularia tantum* і узагальнено описані в науковій літературі теоретичні аспекти семантики множинних форм іменників *singularia tantum*, а також представлено методологію пропонованого дослідження множинних форм іменників *singularia tantum* на позначення емоційних і фізичних станів людини.

Під граматичною категорією ми розуміємо узагальнене граматичне поняття, яке об'єднує протиставлені однорідні граматичні значення, виражені обов'язковими та регулярними граматичними формами. Граматичну категорію числа розглядаємо передусім як синтаксично незалежну, словозмінну та номінативну для більшості іменників. Граматичні значення категорії числа іменника можуть бути синтаксично залежними, якщо іменник поєднується з кількісним числівником. Класифікаційний характер мають форми числа іменників *pluralia tantum* і *singularia tantum*, за умови, що вони не вживаються (а це іноді можливо) у формах множини.

Оскільки форма однини іменника позначає один предмет із позамовної дійсності, а форма множини – множинність однорідних предметів, то граматична категорія числа має номінативний характер. Іноді, однак, це співвідношення плану вираження і плану змісту порушується. Ідеться, зокрема, про деякі іменники *pluralia tantum*, які, попри форму множини, можуть позначати як один, так і більше ніж один предмет (напр., *sanie, drzwi*); збірні та деякі речовинні іменники *singularia tantum* позначають множинність (напр., *listowie, piasek*). Специфіку значень числових форм найчастіше вдається простежити в контексті: форма множини здатна співвідноситися з одним предметом (напр., *Mamy gości, siostra przyjechała*), форма однини – з більше ніж одним (напр., *wiadro cebuli*).

З граматичною категорією числа тісно пов'язане явище членованості та ідея рахунку, на підставі чого виокремлюють кілька семантичних груп, у яких число має специфічне вираження. Ідеться про назви речовин і матеріалів, іменники зі значенням збірності, нерозчленованої множинності, абстрактні іменники зі значенням дій, станів і почуттів, а також власні назви із притаманними їм переважно лише формами однини або множини. Саме лексеми перелічених груп і є іменниками *singularia tantum*.

У польських граматиках і енциклопедіях натрапляємо на різні підходи до окреслення можливостей функціонування іменників *singularia tantum* у формах множини. З одного боку, мовознавці обмежують уживання цих слів у плюральній

формі або ж форму множини трактують як окрему лексему (лексико-семантичний варіант), з другого боку, можливість системного утворення множинної форми від усіх слів *singularia tantum* дає деяким лінгвістам підстави стверджувати, що іменників *singularia tantum* не існує.

Реалізацію множинних форм, похідних від іменників *singularia tantum*, можна простежити у власних, речовинних і абстрактних назвах. Форми множини, утворені від власних назв, мають переважно два значення – дистрибутивне і збірне. Плюральні форми речовинних іменників можуть позначати: сорти, види, порції відповідної речовини, вироби з неї, велику кількість речовини або територію, яку вона займає. Найбільшу палітру значень ілюструють форми множини, утворені від абстрактних іменників, для яких основною передумовою вживання у множині є конкретизація значення. Йдеться про такі як: ‘прояв ознаки чи почуття’, ‘вчинок’, ‘слово’, ‘подія’, ‘об’єкт почуття’, ‘носій ознаки’, ‘предмет’. Множинні форми можуть позначати інтенсивність прояву відчуття, почуття, стану чи ознаки. Конкретизовані значення іменників *singularia tantum* можуть виявлятися як у формах однини і множини (схема перенесення значення: іменник *singularia tantum* – іменник з повною числовою парадигмою, напр. *wydanie* від *wydać* ‘видрукувати’ – ‘те, що видане’), так і лише у формах множини (схема перенесення значення: іменник *singularia tantum* – іменник *pluralia tantum*, напр. *drogocенność* від *drogocenny* ‘такий, який має велику матеріальну цінність’ – *drogocенności* ‘дорогоцінні предмети; коштовності’).

Уживання форм множини іменників *singularia tantum* може бути пов’язане лише з контекстною актуалізацією значення (іменник позначає, наприклад, множинність проявів емоційного стану), а також мати стилістично-експресивне забарвлення.

Досліджуючи функціонування множинних форм, похідних від іменників *singularia tantum*, використовуємо засади системно-структурної та функціональної парадигм. У роботі як основні застосовуємо структурний і описовий метод. Вивчення реалізації множинних форм іменників *singularia tantum* на позначення емоційних і фізичних станів людини складається з кількох етапів. Спочатку досліджуємо граматичні і семантичні особливості вираження категорії числа, кодифіковані в польських лексикографічних джерелах. Другий етап роботи пов’язаний з дослідженням текстової реалізації іменників *singularia tantum*, яке проводимо на підставі НКПМ за допомогою пошукової системи Pelcra, а також подекуди текстів з Інтернету (лише для ілюстрації аналізованих семантичних змін). Наступним етапом дослідження є опрацювання отриманих у результаті пошуку контекстів, виявлення значень, у яких уживаються множинні форми, похідні від іменників *singularia tantum*, та порівняння цих значень із зафіксованими у словниках польської мови, з метою з’ясування, наскільки точно словники відтворюють мовленнєву дійсність, а саме функціонування форм множини, похідних від іменників *singularia tantum*.

У другому розділі „Семантика числових форм іменників *singularia tantum* на позначення емоційних станів людини” розглянуто реалізацію множинних форм, похідних від іменників *singularia tantum* на позначення радості, смутку, гніву і страху (58 лексем), у текстах польської мови, а також проаналізовано специфіку значень, притаманних цим формам.

У лексикографічних джерелах числова характеристика семи лексем (*uciecha, rozkosz, boleść, żal, przykrość, smutek, strach*) залежить від їхньої семантики: зі значенням ‘емоційний стан’ ці іменники подані як іменники *singularia tantum*, а їхні

лексикалізовані форми множини в похідних значеннях – як іменники *pluralia tantum*, пор.: *uciechy* ‘те, що викликає відчуття задоволення, радості’, *rozkosze* ‘те, що викликає приємне відчуття’, *boleści* ‘сильний біль у черевній порожнині’, *żale* ‘слова, у яких ми скаржимося на когось або щось’, *przykrości* ‘те, що викликає неприємне відчуття’, *smutki* ‘проблеми, важкі справи, які спричиняють поганий настрій’, *strachy* ‘тіні, духи померлих’. Для деяких із цих лексем наведені значення виявляємо й у формі однини, напр.: *Belchatów przegrał z Odrą. Podobna przykrość może wkrótce spotkać Zagłębie* (НКПМ: *Słowo Polskie*, 2007). Одна лексема (*przyjemność*) у похідному значенні ‘те, що викликає відчуття задоволення’ має, згідно зі словниками, повну числову парадигму. Щодо інших лексем, то у словникових статтях натрапляємо на непослідовний опис числової специфіки цих слів у сенсі ‘емоційний стан: 41 іменник словники кваліфікують як *singularia tantum*, натомість для дев’яти лексем (*radość, tęsknota, depresja, smutek, chandra, rozdrażnienie, obawa, lęk, niepokój*) не обмежують числової парадигми формами однини, хоча словникові статті не містять елементів значення, на підставі яких можна віднести ці лексеми до іменників з повною числовою парадигмою, адже дефініції такого іменника та іменника, вживання множини якого обмежене, мають подібні формулювання, напр.: *radość* ‘сильне відчуття задоволення, викликане чимось приємним чи тим, що ми любимо’ – *strach* ‘сильне і неприємне відчуття в небезпечній ситуації’.

У НКПМ не виявлено контекстів з формою множини лише для п’яти іменників, які й у словникових статтях містять ремарки щодо вживання лише в однині (*rozradowanie, ukontentowanie, posepność, beztroska, zgroza*). Відсутність плюральних форм лексем *rozradowanie, ukontentowanie, posepność* ми пояснюємо тим, що ці слова вживаються в незначній кількості контекстів (*rozradowanie* – 46, *ukontentowanie* – 146, *posepność* – 32). Словникові статті цих іменників містять інформацію про стилістичне обмеження їхнього використання. Попри значно більшу частоту вживання іменників *beztroska* (1 657) та *zgroza* (1 737) у корпусі не знаходимо контекстів з реалізацією множинних форм.

Від решти назв емоційних станів, усупереч словниковому обмеженню, у НКПМ утворені множинні форми з різними значеннями. Найменший відсоток контекстів з плюральною формою виявлено для іменників, похідних від назв на позначення гніву (0,19% – 5,78%). Варто додати, що в лексикографічних джерелах для іменників-назв гніву подано позначки, що обмежують їхнє вживання лише формою однини, і лише для іменника *rozdrażnienie* допускається повна числова парадигма, хоча в корпусі виявлено всього 1,03% контекстів із плюралісом цього слова.

Найчисленніше в корпусі представлені множинні форми на підставі назв смутку (0,25% – 34%). Саме серед субстантивів цієї групи є лексеми, які, згідно зі словниковими даними, в одному з похідних значень уживаються в плюральних формах (*boleść, żal, przykrość, smutek*), а також лексеми, для яких словники подають обидві числові парадигми (*tęsknota, smutek, chandra*).

Уживання множинних форм, утворених від іменників *singularia tantum*, спричинене номінативною необхідністю чи контекстним оточенням, пов’язане переважно зі семантичними змінами, які спочатку проявляються на рівні контексту, а за умови регулярності – на рівні лексеми, що повинно відобразитися у словникових дефініціях. Маючи абстрактне значення, іменники на позначення емоційних станів людини оформлені одниною. Здатність слів у похідному значенні вживатися у формах

множини (і, ймовірно, у відповідних формах однини) впливає на зменшення ступеня абстрактності, а іноді призводить до їх переходу в групу конкретних назв.

Виявляючи на підставі корпусного аналізу значення, у яких іменники *singularia tantum* уживаються у плюральній формі, верифікуємо словникову фіксацію, яка, як показує дослідження, не відображає реального стану функціонування цих субстантивів. Частина таких значень притаманна цілим групам лексем, деякі ж значення з'являються лише в окремих слів.

На основі семантичного аналізу множинних форм, утворених від іменників *singularia tantum* на позначення емоційних станів, ми виявили такі значеннєві різновиди відповідних плюральних форм:

1) 'прояв емоційного стану' (виявлено 1 905 контекстів):

Назви емоційних станів у польській мові виражені формами однини, оскільки означають абстрактне, недискретне, а, отже, й незлічуване поняття. У контексті абстрактне значення актуалізується, і слово може позначати конкретний, обмежений часовими параметрами, прояв емоційного стану, що стає передумовою вживання сингулятивних іменників у формах множини, інакше кажучи, слово в сенсі 'прояв емоційного стану' має повну числову парадигму. Слід зазначити, що в корпусі текстів не виявлено форм множини зі значенням 'прояв емоційного стану' лише для п'яти назв: *frajda*, *wesołość*, *smutek*, *ponurość*, *rozzalenie*. У поодиноких контекстах із плюральними формами проявляються інші, описані далі, значення. Для дев'яти лексем (*przygnębie*, *chandra*, *irytacja*, *rozdrażnienie*, *trwoga*, *bojaźń*, *przestrach*, *popłoch*, *zaniepokojenie*) у формі множини виявлено лише цю семантику, плюральні ж форми інших 33-ох лексем, крім лексико-семантичного варіанта 'прояв емоційного стану', можуть мати також інші, представлені далі, значення.

За допомогою контекстного оточення з'ясовано, що форми множини, похідні від назв емоційних станів передусім позначають множинність проявів цих емоційних станів різних людей (напр.: *ojciec nie dostrzega naszych smutków i naszych radości* (НКПМ: Nowacka E. Emilia..., 1993); *ludzkie szczęścia są tak sprzeczne* (НКПМ: Kowalewski S. Czarne okna, 1961); *zdołaliśmy przekroczyć nasze melancholie* (НКПМ: Gazeta Pomorska, 2009); *ograniczyć może irytacje klientów* (<http://livre.biz.pl>, 2017)), також повторюваність проявів емоційного стану однієї людини (напр.: *Nie miała na kim wyładowywać swoich gniewów* (НКПМ: Miłosz Cz. Abecadło Miłosza, 1997); *udawało mi się panować nad jego złościami* (<https://forum.adhd.org.pl>, 2012)), інтенсивність емоційного стану (напр.: *ich pokonanie przynosi eksploratorowi niezwykle satysfakcje* (НКПМ: Bujko M.M. Złoty pociąg, 2006); *Przepadły uczucia Izydora – jakieś rozpacz* (*gdy odeszła Ruta*), *radości* (*gdy przyszedł od niej list*) (НКПМ: Tokarczuk O. Prawiek i inne czasy, 1996)). Рідше множинну форму вжито в контексті, у якому йдеться про різні види емоційного стану (напр.: *Bywają różne strachy. Także strach przed własnym błędem* (НКПМ: Michnik A. i in. Między Panem a Plebanem, 1995); *Dobrze by było, żeby ludzie, którzy teraz oburzają się na widok zadymy przy granicy, tak samo oburzyli się na widok człowieka na wózku inwalidzkim. I niech się te dwa oburzenia równoważą* (<http://www.dziennikbałtycki.pl>, 2015)).

Тезу про те, що у формі множини реалізується значення 'прояв емоційного стану', підтверджує числова квантифікація цих слів, що характерне для злічуваних іменників, напр.: *Gdy gniewasz się na swój gniew, masz już dwa gniewy* (НКПМ: Santorski J. Jak żyć..., 2003); *Dwie radości. Radość prezesa i radość pracownika energetyki*

(<http://obywatelenergetyk.com>, 2014); *On też był wściekły, tak jak i ja, te dwie wściekłości się zderzyły* (НКПМ: Chmielewska J. Zbrodnia w efekcie, 2013); *przynosiło im też wiele smutków* (НКПМ: Rostworowska M. Portret..., 2003). Про вплив часового параметра на вживання плюралісної форми свідчить використання лексичних засобів зі значенням ‘обмежений часом’, напр.: *wesołego starca, którego gniewy były krótkotrwałe* (НКПМ: Kossak Z. Przymierze, 1952); *nie za bardzo wie co to jest apatia i myli ją z chwilowymi przygnębieniami jakie miewa każdy* (<https://tipy.interia.pl>, 2012)).

Лексикографічні джерела польської мови не завжди відображають реальну ситуацію вживання множинних форм іменників *singularia tantum*. Це пов’язане, очевидно, з тим, що словникова дефініція повинна містити узагальнене, абстрактне значення, а це і спричиняє обмеження у словнику щодо числової парадигми. Наявні в НКПМ контексти з формою множини на позначення проявів емоційного стану свідчать про досить виразну тенденцію до плюралізації іменників *singularia tantum*, що варто було б увести до словникової дефініції лексем, уживання множинних форм яких підтверджує мовний корпус (пор. *radocha* (2,4%), *satysfakcja* (1,34%), *szczęśliwość* (0,76%), *zadowolenie* (0,05%), *szczęście* (0,04%), *tęsknica* (31,7%), *żal* (11,52%), *przykrość* (11,5%), *smutek* (9,58%), *nostalgia* (2,85%), *rozgoryczenie* (2,09%), *rozpacz* (1,4%), *desperacja* (1,28%), *żaloba* (1,14%), *gorycz* (1,04%), *żaloba* (1,02%), *utęsknienie* (0,83%), *melancholia* (0,78%), *przygnębienie* (0,25%), *furia* (5,88%), *szal* (2,51%), *irytacja* (2,34%), *gniew* (1,2%), *złość* (0,54%), *oburzenie* (0,5%), *wściekłość* (0,19%), *strach* (4,59%), *trwoga* (3,44%), *przerażenie* (0,7%), *bojaźń* (0,59%), *przestrach* (0,48%), *popłoch* (0,47%), *zaniepokojenie* (0,25%)).

2) ‘причина емоційного стану’ (виявлено 4 267 контекстів):

22 лексеми з групи назв емоційних станів (*radość, frajda, radocha, uciecha, rozkosz, przyjemność, szczęście, szczęśliwość, zadowolenie, satysfakcja, smutek, smętek, rozgoryczenie, gorycz, przykrość, tęsknota, tęsknica, złość, wściekłość, obawa, strach, przerażenie*) у формі множини реалізують значення ‘причина емоційного стану’. Особливістю утворення такого похідного значення є метонімічний характер перенесення назви емоційного стану на причину його появи, зокрема на: предмети (напр.: *Kraby, chryzantemy, wino i księżyc to cztery jesienne radości* (НКПМ: Jabłoński W. Dzieci nocy, 2001); *Poza sezonowymi szalami nakręcanymi podążaniem za celebrytkami czy Instagramem (np. metaliczne tatuaże, wiązane baleriny)* (<http://http://fashavable.com>, 2016)), дії (напр.: *wspólne wymyślanie i gotowanie obiadków jest dla nas wielką radochą. Dla tego typu radoch właśnie dwa lata temu rzuciłam robotę* (НКПМ: Usenet – pl.soc.dzieci, 2005); *Dwa szczęścia są na świecie: jedno małe – być szczęśliwym, a drugie – uszczęśliwiać innych* (НКПМ: Blog fiatowca, 2009)), події (напр.: *Każdy z nas samotnie przeżywa dziesięć tysięcy radości i dziesięć tysięcy smutków naszego życia* (<http://gwiazdeczka.soup.io>, 2014); *Kolejne dwa utwory znów poświęcone są miejskim posepnościom* (<http://http://racjonalista.pl>, 2010)), інші явища (напр.: *oddawała się przyjemnościom wieku późnego: imieninom i urodzinom, wizytom u koleżanek* (НКПМ: Dehnel J. Balzakaina, 2008); *w rozmyślaniach Julii przewijały się ciągle te same rozgoryczenia, rozczarowania, upokorzenia* (НКПМ: Zaniewski A. Król Tanga, 1997)), людей (напр.: *Trzy małe wielkie szczęścia, ale też trzy smutki. Pomóżcie sprawić, żeby moje trojaczki rozwijały się tak, jak ich rówieśnicy!* (<http://siepomaga.pl>, 2017); *Adam Grycan o swoich kobietach: Całe życie byłem dumny z moich dziewczyn (...) Ja jestem od tego, żeby czuwać nad moimi szczęściami i dbać o nie* (<http://fakt.pl>, 2012)).

Значення ‘причина емоційного стану’ увійшло до словникового визначення лише кількох субстантивів, при цьому вони мають різну числову характеристику: *szczęście* – іменник *singularia tantum*, *przyjemność* – має повну числову парадигму слова, *uciecha*, *rozkosz smutek przykrość*, згідно зі словниковою інформацією, – це тип *pluralia tantum*, проте у НКПМ знаходимо контексти з актуалізацією цього значення у формі однини. З огляду на те, що семантику каузальності реалізують і інші назви емоційних станів, доцільно було б ураховувати це в словникових дефініціях.

3) ‘носій ознаки’ (виявлено 1 203 контексти):

У процесі розвитку образного сенсу назви емоційних станів можуть мати значення ‘носій ознаки’. У такому сенсі вжито десять лексем, які у формі множини, як засвідчують контексти, позначають, зокрема, множинність: подій (напр.: *Prorokowanie zagłady, np. w postaci technologicznej apokalipsy, jest mało oryginalne, (...) sam staram się nie myśleć zbyt intensywnie o takich ponurościach* (<http://mojawyspa.co.uk>, 2017)), дій (напр.: *Dalszą prawie że koniecznością było [...] poplotkować o wczorajszym balu lub ułożyć figury do mazura z kolegami, niewolnikami tych szalów* (НКПМ: Odrowąż-Pieniążek J. Więcej niż świadek, 2007); *śpiesząc się do zabawy, do tamtych moich dzieciennych wesolości* (НКПМ: Żeromska M. Wspomnienia, 2007)), слів (напр.: *stałe rubryki z dowcipami, żartami i wesolościami* (<http://joemonster.org/phorum>, 2017); *rozlegały się w mediach żale i lamenty* (НКПМ: Passent D. Choroba dyplomatyczna, 2002); *musiał z salonu wynieść się wśród strasznych wrzasków i oburzeń* (НКПМ: Szpotański J. Zebrane utwory poetyckie, 1990)), для яких властива ознака за значенням субстантива (напр.: *wesolości* – ‘веселі слова, жарти’, *ponurości* – ‘понури події’).

Описана семантика може проявлятися в обох числових формах. У лексикографічних джерелах наведене значення відображене лише у словникових статтях іменника, форма множини якого лексикалізувалася, *żale* (‘слова, у яких ми скаржимося на когось або щось’). Значення інших слів у словниках не зафіксоване. Урахування у словниковому тлумаченні такого елемента семантики пояснювало б уживання плюральних форм цих іменників у реальному мовленні.

Множинні форми на позначення проявів емоційного стану входять до складу рядів однорідних членів речення, виражених плюральною формою (оскільки їм властива повна числова парадигма), напр.: *jesteśmy ludźmi mającymi uczucia, emocje, choroby, smutki i radości* (НКПМ: Korczyńska W.M. Wróc..., 2001)). Можливо, характер конструкції є одним з чинників уживання форм множини.

Характерною особливістю контекстів, у яких реалізується значення ‘причина емоційного стану’ чи контекстів, у яких плюраліс позначає різні види проявів емоційних станів, є те, що іменник у формі множини виконує функцію узагальнювального слова, після або перед яким містяться однорідні члени речення, які увиразнюють сенс плюральної форми, напр.: *Dwie są radości mojego życia: miłość i praca* (НКПМ: Brzechwa J. Liryka mojego życia, 1966); *Wolff korzystał z pewnych „uciech życia” (z szynki, kawy, koniaku i sznapsa)* (НКПМ: Moczarski K. Rozmowy z katem, 1977); *sesja kojarzy się z samymi przykrościami: nieprzespane noce, stres, znużenie, zniechęcenie* (НКПМ: Kijak M. Jak uczyć się do egzaminów, 2010).

Назви емоційних станів уживаються в синтаксичній конструкції, що вимагає форми множини: ‘,дієслово + 3. в. одн. + nad + О. в. мн.’ і вказує на інтенсивність певного емоційного стану, а також має експресивний характер, напр.: *kiedy pociąg włókł się powoli, (...) po odsunięciu drzwi można było siedzieć ze spuszczoneymi na zewnątrz*

nogami. To już stanowiło przyjemność nad przyjemnościami (НКПМ: Dziennik Polski, 2000); *I attenzione – zwięźczenie wieczoru, radość nad radościami, czyli najlepsza restauracja sushi w jakiej mieliśmy okazję być* [<https://niecnasprawka.blogspot.com>, 2015]; *Dobrze było mieć w okolicy wypożyczalnię tyżew – gdy założyło się na stopy „figurówki”, było to szczęście nad szczęściami* (<https://turystyka.wp.pl>, 2017). Така конструкція з іменником *żalność* означає ‘щось, що викликає жаль, співчуття, зневагу’ (напр.: *Pompi w moim wykonaniu to nadal żalność nad żalnościami* (<https://bieganie.pl>, 2013)).

Уживання системно можливих множинних форм іменників *singularia tantum* на позначення емоційних станів людини пов’язане з розвитком полісемії лексичних одиниць: похідні значення ‘прояв емоційного стану’, ‘причина емоційного стану’, ‘носій ознаки’, виявлені в контекстах із плюралісом, можуть реалізуватися й у формі однини, а, отже, слово в новому значенні здатне мати повну числову парадигму. Лише плюралісною формою представлене контекстне значення ‘інтенсивність емоційного стану’, оскільки саме форма множини зумовлює це значення.

У третьому розділі „Семантика числових форм іменників *singularia tantum* на позначення фізичних станів людини” проаналізовано значення форм множини, утворених від назв відчуттів і станів людини, пов’язаних із потребою вживання їжі, причинами й симптомами хвороб та назв хвороб (усього 48 лексем).

У п’яти лексемах (*smak, pragnienie, zapalenie, skleroza, słuch*) числова характеристика в лексикографічних джерелах залежить від значення слова: словникові статті для значень, пов’язаних з фізичним станом людини, містять позначки, які обмежують уживання лише формою однини, для деяких похідних значень такі позначки відсутні або подана інформація щодо вживання лексеми лише у формі множини (*śluchy* ‘неперевірені відомості’). Опис числових особливостей інших лексем представлено у словниках досить непослідовно: вісім лексем (*przeziębienie, nieżyt, ból, katar, porażenie, alergia, uczulenie, białaczka*) подано як іменники з повною числовою парадигмою, натомість 35 субстантивів зараховано до групи *singularia tantum*.

За допомогою даних НКПМ не виявлено контекстів, у яких би були вжиті форми множини таких іменників, як: *czczość, sytość, przesył, przejedzenie, dychawica, leukemia, dzuma*. Відсутність плюралічних форм слів *dychawica* і *leukemia* пов’язана, очевидно, з тим, що ці іменники мають низьку частоту вживання порівняно з їхніми синонімами *astma* і *białaczka* (*dychawica* – 34, *astma* – 887, *leukemia* – 11, *białaczka* – 628), які виступають у корпусі у формі множини. Уживання слів *czczość, sytość, przesył, przejedzenie* представлено незначною кількістю контекстів (*czczość* – 46, *sytość* – 181, *przesył* – 195, *przejedzenie* – 112). Виявлені в корпусі контексти походять переважно з художньої літератури, а отже слова мають обмежене стилістичне вживання (про що інформує, крім того, позначка *książk.* „книжне” у словниковій статті), це й пояснює незначну їхню кількість.

Уживання решти іменників, утворених від назв фізичних станів представлено в корпусі формами множини. Найменше контекстів із цими формами виявлено для слів, утворених від назв відчуттів (0,04% – 15,6%), найбільше – для слів, похідних від назв хвороб (0,19% – 34,29%). У групі найменувань фізичних станів, пов’язаних з причинами та симптомами хвороб, контексти з відповідною плюралісною формою знайдено для всіх лексем.

Уживання множинних форм, похідних від субстантивів *singularia tantum* на позначення фізичних станів людини, подібне до вживання плюральних форм, утворених від назв емоційних станів: семантичні зміни лексем можуть проявлятися лише в контексті, а можуть також набувати статусу нового лексико-семантичного варіанта. Розбудовану полісемією лексему варто відповідно фіксувати у словнику.

Семантичний аналіз вторинних множинних форм іменників *singularia tantum* на позначення фізичних станів дозволяє виділити такі семантичні рубрики:

1) 'прояв фізичного стану' (виявлено 4 394 контексти):

Лексеми, які позначають фізичні стани людини, у контексті конкретизуються, називаючи прояв стану, який реалізують як форми множини, так і форми однини, а отже, іменники в новому значенні мають повну числову парадигму. Таку зміну граматичного значення виявлено для тринадцяти слів: *głód, pragnienie, ból, osłabienie, gorączka, kaszel, katar, zakatarzenie, nieżyt, odrętwienie, paraliż, porażenie, agonia*. Плюральні форми позначають множинність проявів стану (напр.: *naturalne sposoby zapobiegania jesieniom osłabieniom* (НКПМ: Trybuna Śląska, 2003); *pogotowie interweniowało aż 46 razy, w większości do gorączek i przeziębień* (НКПМ: Express Ilustrowany, 2002)), повторюваність проявів стану однієї людини (напр.: *Ze wszystkich głodów, jakie pamiętał do tej pory, ten był najgorszy* (НКПМ: Wojdowski B. Chleb rzucony umarłym, 1971); *wpadałem w krótkotrwałe odrętwienia* (НКПМ: Lem S. Pamiętnik znaleziony w wannie, 1961); *częste, przewlekłe katary prowadzą do stanów zapalnych* (НКПМ: Trybuna Śląska, 2004)), різні види стану (напр.: *Zbierają żniwo śmiertelnie groźne gorączki krwotoczne – Ebola, Marburg, Lassa, Hanta i kilkanaście innych* (НКПМ: Focus. Poznać i zrozumieć świat, 2003)), інтенсивність стану (напр.: *Najgorsze były głody. Wiedziałem tylko tyle, że muszę wziąć* (НКПМ: Trybuna Śląska, 2002); *Cierpiał straszne bóle, dostawał morfinę* (НКПМ: Tygodnik Ciechanowski, 2005)). Окреслюючи значення множинних форм, ми враховуємо контекстне оточення, а саме вживання лексичних одиниць у сенсі 'різний' (напр.: *w łagodzeniu wszelkiego rodzaju bólów* (НКПМ: Naj, 2003)) або квантифікаторів (напр.: *Minęło kilka zapaleń krtani, gorączek, katarów* (НКПМ: Kwaśniewski T. Dziennik taty, 2010); *musiałem godzić w siebie dwa różne pragnienia* (НКПМ: Kobierski R. Harar, 2005)). Те, що множинна форма може мати значення інтенсивності стану, підтверджує, зокрема, факт, що саме лексикалізована форма множини *bóle* входить до складу таких усталених зворотів, як *rodzić się w bólach, bóle parte* і означає сильні болі при народженні дитини.

Уважаємо, що за умови підтвердженого у НКПМ плюрального вживання іменників *singularia tantum* ці факти обов'язково слід урахувати в лексикографічній практиці. Це стосується лексем: *zakatarzenie* (12,5%), *głód* (1,48%), *osłabienie* (2,21%), *agonia* (1,36%), *kaszel* (0,97%), *gorączka* (0,9%), *odrętwienie* (0,78%), *paraliż* (0,65%).

2) 'випадок хвороби' (1 760 контекстів):

Уживання множинних форм, похідних від назв хвороб, пов'язане передусім з тим, що в контексті іменник означає конкретний випадок хвороби. Таке значення виявлено в усіх двадцяти лексемах на позначення хвороб, напр.: *w naszym centrum leczylimy 31 ostrych białaczek* (НКПМ: Słowo Polskie, 2004); *wszystkie anginy moich córek zawsze leczylam właśnie witaminami* (НКПМ: Sprawozdanie stenograficzne z obrad Sejmu RP, 1997); *Grypy są potrzebne, żeby odpocząć* (НКПМ: Kofta K. Monografia grzechów..., 2006); *stanowi około 85 proc. wszystkich cukrzyż* (НКПМ: Dziennik Zachodni, 2009).

Значення ‘випадок хвороби’ проявляється в контексті як у формі множини, так і у формі однини, а отже, в цьому значенні іменники мають повну числову парадигму. Форма множини позначає множинність випадків (напр.: *odnotowano dziesięciokrotny wzrost **uczuleń*** (НКПМ: Gazeta Wyborcza, 1994); *że bakteria ta odpowiada za 10 proc. wszystkich **zapaleń płuc*** (НКПМ: Słowo Polskie, 2005)), повторюваність хвороби в однієї людини (напр.: *od grudnia “przechodził” już dwie **grypy*** (НКПМ: Jagielski W. Dobre miejsce do umierania, 2005)), різні види хвороби (напр.: *niektóre **alergie się krzyżują*** (НКПМ: Trybuna Śląska, 2003)). Щодо цих значень робимо висновок на підставі контекстного оточення, напр., уживання кількісних чи неозначено-кількісних числівників (напр.: *normą dla dorosłych jest nawet **pięć przeziębień** w roku* (<https://lifestyle.newseria.pl>, 2018); *to zwykle **grypy. Kilka** w ciągu dwóch, trzech miesięcy* (НКПМ: Malicki M. Ostatnia, 2009)), лексичних одиниць зі значенням ‘різний’ (напр.: *biorąc pod uwagę **różnorodność cukrzyz*** (НКПМ: Dziennik Polski, 2003); *Phoenix dobrze robi na **różne** reumatyzmy* (<http://www.michalkiewicz.pl>, 2007)).

Реєстрові лексеми на позначення фізичних станів тлумачаться як абстрактні іменники, через те вживання їх у формі множини не передбачається: лише п’ять іменників (*przeziębienie, uczulenie, alergia, białaczka, zapalenie*), згідно зі словниковою інформацією, мають повну числову парадигму, а для інших п’ятнадцяти вживання обмежене лише формами однини. Проте, як показує матеріал дослідження, ці слова функціонують і у множинних формах (*angina* (11,64%), *dur* (7,48%), *reumatyzm* (3,13%), *amnezja* (1,86%), *padaczka* (1,77%), *grypa* (1,23%), *cukrzyca* (0,88%), *skleroza* (0,87%), *astma* (0,79%), *tyfus* (0,79%), *ospa* (0,73%), *gruźlica* (0,4%), *miażdżycyca* (0,35%), *nadwrażliwość* (0,33%), *malaria* (0,19%)), тож упровадження до дефініції такого елемента значення довело б їхню здатність до плюралізації.

3) ‘носій ознаки’ (215 контекстів):

У переносному сенсі назви фізичних станів можуть означати ‘носій ознаки’. У такому значенні вжито п’ять лексем, які у формі множини, виходячи з контексту, позначають множинність явищ із характерною ознакою, на яку вказує зміст іменника, напр.: *przyczynami nieurodzajów i **głodów*** (НКПМ: Poznaj Świat, 1987); *Temperatura rośnie też na rynku nieruchomości. Oni takich **gorączek** przeżyli już kilka* (НКПМ: Polityka, 2006); *Oczywiście **agonie**, które przechodzą demokracje kapitalistyczne, trzeba mierzyć w standardach historycznych czyli latami* (НКПМ: Kultura, 1981). Сюди також можемо віднести значення іменника *osłabienie*, яке виявляємо лише для форм множини – ‘слабкі моменти у грі; слабкі місця команди’ (*A jakie są planowane wzmocnienia i jakich **osłabień** można spodziewać się w Wiśle?* (НКПМ: Onet.pl – Rozmowy, 2004)).

У лексикографічних джерелах наведене значення відображене лише у словниковій статті іменника *głód* (‘період відсутності харчів’), хоча й з обмеженням числової парадигми лише формами однини. Урахування лексико-семантичного варіанта ‘носій ознаки’ у словникових статтях інших слів показувало б реальний стан функціонування множинних форм іменників на позначення фізичних станів.

4) ‘причина стану’ (виявлено 2 975 контекстів):

Дві лексеми з групи назв фізичних станів (*ból, pragnienie*) в одному зі значень називають психічний стан людини і, згідно зі словниковою інформацією, мають повну числову парадигму. У корпусі ми виявляємо незафіксоване в лексикографічних джерелах значення ‘причина стану’, яке утворилося внаслідок метонімічного перенесення назви на ситуації, дії чи предмети, які спричиняють цей стан, напр.: *Jest*

przecież wiele bólów na świecie, jest głód, nędza, są choroby i wojny (НКПМ: Tischner J. *W krainie schorowanej wyobraźni*, 1998); *Kiedy nie ma się już własnych pragnień, choćby o sukni, czy o apaszce, o niczym* (НКПМ: Wojarska T. *Świtanie, przemijanie*, 1996). Зважаючи на значну кількість контекстів, у яких реалізуються лексеми зі значенням ‘причина стану’, уважаємо за доцільне доповнити тлумачення відповідних словникових статей цим лексико-семантичним варіантом.

Окрім поданих значень, деякі лексеми з групи назв фізичних станів мають свою специфіку реалізації у формах множини. Для назв відчуттів знаходимо поодинокі приклади вживання плюральної форми у значенні ‘відчуття’, однак виявляємо для цих слів інші, не зафіксовані в словнику, значення: *śluch* ‘музичні вподобання’, *węch* ‘запах’, *wzrok* ‘точка зору’, *smak* ‘страва’. Поодинокі контексти реалізації цих значень свідчать про їхню оказіональність, проте чітко показують потенціал семантичного розвитку обсягу, пов’язаний зі зміною числової парадигми.

Для вживання плюральних форм, утворених від назв фізичних станів людини, можуть бути характерні певні синтаксичні структури. Зокрема, множинні форми на позначення проявів станів та випадків хвороб входять у ряд однорідних членів речення виражених плюральною формою (оскільки можуть мати повну числову парадигму), напр.: *Idzie jesień przez park. A z nią przeziębienia, katary, kaszle* (НКПМ: *Dziennik Polski*, 2006); *powodować miała ona między innymi: konwulsje, epilepsje, wrzody żołądka* (НКПМ: *Polityka*, 2008); *cierpiących na niedowłady, dychawice i niedokrwienia* (НКПМ: *Pilot M. Na odchodnym*, 2002). Характерною особливістю контекстів, у яких множинна форма позначає різні види проявів станів чи хвороб, є те, що іменник у формі множини виконує функцію узагальнювального слова, після або перед яким містяться однорідні члени речення, які допомагають розкрити значення плюральної форми, напр.: *Można być także uczulonym na chlor, atrament, puder, tusz do rzęs, przedmioty metalowe. Na takie uczulenia nie ma lekarstw* (НКПМ: *Dziennik Łódzki*, 2002).

Проведене дослідження функціонування множинних форм, утворених від іменників *singularia tantum* на позначення фізичних станів людини доводить, що виявлені у формах множини лексико-семантичні варіанти – ‘прояв фізичного стану’, ‘випадок хвороби’, ‘носій ознаки’ та ‘причина стану’ – функціонують також і у формах однини, а отже, іменники з відповідним значенням здатні мати повну числову парадигму. Плюральні форми можуть підсилювати такі значення, через те виявлений контекстний інтенсифікатор семантики можливий лише у формах множини. Виключно форми множини представляють значення іменника *osłabienia* ‘слабкі моменти в грі; слабкі місця команди’, що, очевидно, свідчить про лексикалізацію і дає підстави віднести цю лексему до групи *pluralia tantum*.

ВИСНОВКИ

Грамматичну категорію числа в типологіях категорій розглядають передусім як синтаксично незалежну, словозмінну і номінативну для більшості іменників. Два класи іменників – *singularia tantum* і *pluralia tantum* – з огляду на свою числову специфіку можуть мати інші типологічні характеристики. Класифікаційний характер мають форми числа іменників *pluralia tantum* і тих іменників *singularia tantum*, які не вживаються у множині. Іменники *singularia tantum*, форми множини яких функціонують у текстах, мають словозмінну або класифікаційну природу залежно від семантичної специфіки їх множинної форми. Якщо це значення відповідає семантиці

іменника *singularia tantum* (що, як засвідчує проведене дослідження, у деяких випадках можливе), форми однини і множини слід уважати належними до одного лексико-семантичного варіанта, і для них граматичне число має словозмінний характер. Якщо ж – як у більшості мовленнєвих ситуацій – множинні форми набувають іншого семантичного наповнення, то для іменників *singularia tantum*, від яких вони утворені, категорія числа є класифікаційною.

Якщо йдеться про ознаку номінативності згаданих периферійних груп іменників, то в системі мови її неможливо простежити щодо іменників *pluralia tantum* (кількість позначуваних іменником *pluralia tantum* денотатів може проявлятися лише в контексті), а група іменників *singularia tantum* неоднорідна з огляду на співвіднесеність з одиничним чи множинним (як, наприклад, збірні назви) денотатом.

Семантика іменників *singularia tantum* обмежує їхнє вживання у формі множини, однак можливість системного утворення цих форм зумовлює їхнє використання. Зважаючи на складний характер співвідношень іменників *singularia tantum* і утворених від них плюральних форм, у науковій літературі немає однозначної відповіді щодо статусу цих одиниць. Здійснене дослідження частково має „пролити світло” на ці проблеми.

Проведений комплексний аналіз функціонування множинних форм, утворених від польських іменників *singularia tantum*, на прикладі назв емоційних і фізичних станів людини (враховано реалізацію 105 лексем у 298 757 контекстах, із яких форми множини вжито в 23 112 контекстах) дає змогу верифікувати інформацію, яку містять польські лексикографічні джерела.

Отримані результати дослідження дають підстави зробити такі узагальнення:

Числова характеристика іменників на позначення емоційних і фізичних станів людини може бути непослідовною у межах як одного словника, так і у словникових дефініціях кількох лексикографічних джерел. Граматична частина словникової статті сімнадцяти лексем (*radość, tęsknota, depresja, smutek, chandra, rozdrażnienie, obawa, lęk, niepokój, przeziębienie, niezyt, ból, katar, porażenie, alergia, uczulenie, białaczka*) переважно не містить ремарок про обмеження числової парадигми лише формами однини. Тринадцять лексем (*uciecha, rozkosz, boleść, żal, przykrość, smutek, strach, smak, pragnienie, zapalenie, skleroza, słuch*) мають різні ремарки з огляду на їхню семантику. В основному значенні, пов’язаному з емоційними чи фізичними станами людини, ці одиниці подані як іменники *singularia tantum*, похідні ж їхні значення мають різну специфіку вираження числа: значення восьми іменників, згідно зі словниковою кодифікацією, лексикалізувалися у формах множини, а отже належать до групи *pluralia tantum* (*uciechy, rozkosze, boleści, żale, przykrości, smutki, strachy, słuchy*), решта п’ять субстантивів має повну числову парадигму.

Ремарки про вживання лише у формах однини у польських словниках має 76 лексем, тож для 89 іменників, що становить 84% досліджуваних слів, лексикографічні джерела обмежують уживання форм множини. Така словникова фіксація та індексація аналізованих одиниць дає змогу припустити, що іменники на позначення емоційних і фізичних станів людини традиційно відносять до групи *singularia tantum*.

Використання можливостей пошукової системи Pelcra стало ключовим інструментом верифікації словникових даних стосовно обмежень уживання множинних форм іменників *singularia tantum*. У НКПМ ми не виявляємо контекстів із формою множини лише для дванадцяти іменників: *rozradowanie, ukontentowanie,*

posepność, beztroska, zgroza, czczość, sytość, przesyty, przejedzenie, dychawica, leukemia, dżuma. Відсутність плюральних форм пояснюємо тим, що ці слова вживаються в незначній кількості контекстів (7 лексем) або мають низьку частоту вживання порівняно з їхніми синонімами (2 лексеми).

Для решти досліджуваних іменників (93 лексеми, відповідно 89% від усіх слів) уживання плюральних форм підтверджено контекстами з НКПМ. Найменший відсоток контекстів з плюральною формою виявлено для іменників на позначення гніву (0,19% – 5,78%). Варто додати, що в лексикографічних джерелах для субстантивів цієї групи подано ремарки щодо обмеження їхнього вживання лише в однині, і тільки для іменника *rozdrażnienie* зафіксовано інформацію про його повну числову парадигму, хоча в корпусі виявлено лише 1,03% контекстів з плюралісом цього слова. Найбільше в корпусі представлені множинні форми, утворені від назв хвороб (0,19% – 34,29%). У групі назв фізичних станів, пов'язаних з причинами та симптомами хвороб, контексти з плюральною формою знайдено для всіх лексем.

Іменники *singularia tantum* на позначення емоційних і фізичних станів людини виявляють здатність до утворення форм множини із конкретизацією абстрактного значення: реалізуючись у контексті, множинна форма позначає конкретний, обмежений часом, прояв стану або випадок хвороби. Контексти з плюральними формами іменників реалізують значення: 'прояв емоційного стану' (1 905 контексти), 'прояв фізичного стану' (4 394 контексти), 'випадок хвороби' (1 760 контекстів). Характер зміни цього значення ми вважаємо системним, через те його можна вводити у словникове тлумачення як додаткову сему. Пропонована дефініція могла б мати таке формулювання: *złość* 'сильний емоційний стан роздратування, гніву, ворожості; прояв цього стану'.

Контекстна реалізація множинних форм іменників виявляє ще один тип семантичної зміни: назва стану за моделлю метонімії переноситься на предмети, події, дії, слова, інші явища, а також людей, які викликають цей стан. Унаслідок такого перенесення виникає значення: 'причина емоційного стану' (4 267 контекстів), 'причина фізичного стану' (2 975 контекстів). Уважаємо за доцільне виявлені значення вводити у словникові дефініції окремим пунктом, оскільки вони мають системний характер. У цьому випадку ми пропонуємо таке формулювання: *strach* '1.1. сильне психічне потрясіння, викликане відчуттям загрози, небезпеки; 1.2. причина страху'.

Назви емоційних і фізичних станів можуть переноситися на періоди, події, дії, слова, інші явища, а також людей із характерною ознакою, на яку вказує зміст іменника, тому в контексті реалізується лексико-семантичний варіант 'носій ознаки' (1 418 контекстів). Особливістю лексем із такою семантикою є те, що їх удається перифразувати: *wesołości* – *wesołe słowa*, *ponurości* – *ponure wydarzenia*. Системний характер цього значення також зумовлює необхідність його введення до словникової дефініції із тлумаченням: *ponurość* '1. ознака когось/чогось, хто/що є понуре; 2. 'носій такої ознаки'.

Значення 'прояв емоційного стану', 'прояв фізичного стану', 'випадок хвороби' не зафіксовані у словникових статтях відповідних іменників, однак їхня реалізація у формах множини, що доводять корпусні дослідження, свідчить про доречність введення такого елемента значення до дефініцій, інформативних у плані врахування денотативного компонента значення, 67 лексем.

Лексико-семантичний варіант ‘причина емоційного стану’ увійшов у словникове тлумачення лише шести субстантивів (*szczęście, przyjemność, uciecha, rozkosz, smutek, przykrość*). Для 16 лексем це значення підтверджують корпусні відомості, тому доцільно внести його у словникову дефініцію.

Значення ‘носій ознаки’ відображене лише у словникових статтях двох іменників (*głód i żale*). Виявлене в текстах значення слід урахувати у словникових дефініціях ще 13 лексем.

Виявлені у формах множини значення ‘прояв емоційного стану’, ‘прояв фізичного стану’, ‘випадок хвороби’, ‘причина емоційного стану’, ‘носій ознаки’ притаманні не лише плюральній формі. Здійснене дослідження показало, що ці значення можуть реалізовуватися і у формах однини, тож лексеми отримують повну числову парадигму. З’ясуємо також, що значення ‘причина емоційного стану’ властиві формам однини іменників *uciechy, rozkosze, przykrości, smutki*, які переважно подаються у словниках як іменники *pluralia tantum*.

У НКПМ натрапляємо на нову, не зафіксовану у словниках семантику оформлену формою множини: *osłabienia* ‘слабкі моменти у грі; слабкі місця команди’ (60 контекстів). Уживання множинних форм цієї лексеми підтверджують також результати пошуку на інтернет-сторінках, через те ми можемо виокремити новоутворений іменник *pluralia tantum*.

У текстах виявляємо й інші, не зафіксовані у словниках, значення: *śluch* ‘музичні вподобання’ (5 контекстів), *węch* ‘запах’ (2 контексти), *wzrok* ‘точка зору’ (2 контексти), *smak* ‘страва’ (7 контекстів). Поодинокі контексти реалізації цих значень у корпусі і на інтернет-сторінках свідчать про їхню оказіональність, проте показують потенціал семантичного розвитку, пов’язаного зі зміною числової парадигми.

Наведені значення ‘прояв емоційного стану’, ‘прояв фізичного стану’, ‘випадок хвороби’, ‘причина емоційного стану’, ‘носій ознаки’ є системними і становлять окремі лексико-семантичні варіанти. Множинні форми іменників у кожному з наведених різновидів значень, реалізуючись у мовленні, позначають множинність денотатів, а саме: множинність проявів емоційного стану різних людей, множинність повторюваних проявів емоційного стану однієї людини, множинність проявів фізичного стану різних людей, множинність повторюваних проявів фізичного стану однієї людини, множинність випадків хвороби різних людей, множинність повторюваних випадків хвороби однієї людини, множинність причин емоційного стану, множинність носіїв ознаки. Таке значення множинної форми вважаємо контекстним, а тому, скоріш за все, воно не може увійти до словникової дефініції як окремий лексико-семантичний варіант. Контекстним є також значення ‘різні види того, що називає іменник’, а саме: різні види емоційного стану, різні види фізичного стану, різні види хвороб. Множинні форми у контексті можуть вказувати також на інтенсивність емоційного чи фізичного стану, маючи при цьому переважно експресивний характер.

Уживання множинних форм, похідних від іменників *singularia tantum* на позначення емоційних і фізичних станів, може характеризуватися певними синтаксичними особливостями. Ми виявляємо кілька типів синтаксичних конструкцій, які передбачають використання плюраліса: форма множини входить у ряд однорідних членів речення, елементами якого є іменники з повною числовою парадигмою, ужиті у формі множини; плюральна форма виконує функцію

узагальнювального слова (у пре- чи постпозиції) поряд з однорідними членами речення, які розкривають її значення; форма множини входить до складу експресивної конструкції „дієслово + 3. в. одн. + *nad* + О. в. мн.”.

Здійснене дослідження та використана методика закладає підвалину і є водночас поштовхом для подальшого опрацювання іменників *singularia tantum* інших лексико-семантичних груп. Перспективою дослідження ми вважаємо: 1) дослідження функціонування множинних форм іменників *singularia tantum* у діахронічному аспекті та здійснення хронологічного порівняльного аналізу словникової фіксації іменників *singularia tantum* для з'ясування динаміки цього явища; 2) з'ясування стилістичної належності текстів, у яких найчастіше трапляються плюральні форми; 3) зіставлення виявлених змін у семантиці польських іменників *singularia tantum* з подібними процесами в українській або іншій слов'янській мові, з метою виявлення типологічних розбіжностей і подібностей у реалізації множинних форм.

Основні положення дисертації викладено в 10 публікаціях:

у фахових наукових виданнях:

1. Шевчик І. В. Іменники *singularia tantum* у словниках польської та української мов / Ірина Шевчик // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2012. – Вип. 56. Ч 1. – С. 90–99.

2. Бундза І. В. Функціонування множинних форм польських іменників на позначення смутку / Ірина Бундза // Проблеми слов'янознавства. – 2014. – Вип. 63. – С. 220–228.

3. Бундза І. В. Семантика граматичних форм числа іменника (на матеріалі польської мови) / Бундза І. В. // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті ак. Л. Булаховського : зб. наук. праць. – Київ : ВПЦ „Київський університет”, 2018. – Вип. 33. – С. 3–17.

4. Бундза І. В. Функціонування множинних форм від іменників *singularia tantum* на позначення почуттів у сучасній польській мові / І. В. Бундза // Мова і культура. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. – Вип. 21. – Т. II (191). – С. 72–79.

у закордонних наукових виданнях:

5. Bundza I. Rzeczowniki materialne *singularia tantum* w języku polskim i ukraińskim / Iryna Bundza // Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego. – 2013. – Т. LIX. – S. 7–20.

6. Бундза І. В. Польські іменники *singularia tantum* на позначення радості: словниково-корпусний аналіз / Ірина Бундза // *Radość – aspekty kulturowo-językowe* ; pod red. G. Filip, M. Patro-Kucab. – Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2015. – С. 59–75.

7. Bundza I. Problemy nauczania kategorii liczby polskich rzeczowników w środowisku ukraińskojęzycznym / Iryna Bundza // *Prace Językoznawcze*. – 2017. – Z. XIX (1). – S. 17–29.

8. Бундза І. Числові форми польських іменників-назв відчуттів у словнику і тексті / Ірина Бундза // *Zmysły. Aspekty językowo-kulturowe* ; pod red. G. Filip, K. Ożoga, R. Słabczyńskiego. – Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2017. – S. 149–166.

в інших наукових виданнях:

9. Бундза І. В. Граматична категорія числа іменника в польській мові: словниково-корпусний аналіз / Ірина Бундза // Польська мова та полоністика у Східній Європі: минуле і сучасність. Збірник праць з нагоди десятиліття кафедри польської філології Львівського національного університету ім. Івана Франка ; за ред. І. В. Бундзи, Є. Ковалевського, А. М. Кравчук, О. Т. Сливинського. – Київ : Фірма «ІНКОС», 2015. – С. 594–612.

10. Бундза І. В. „Alergia alergii nie równa!”: польські іменники на позначення хвороб у світлі граматичної категорії числа / Ірина Бундза // Полоністика у ХХІ столітті: між локальним і глобальним. Збірник праць з нагоди 190-річчя польської філології у Львівському Університеті ; за ред. А. Кравчук, І. Бундзи. – Київ : Фірма «ІНКОС», 2018. – С. 86–98.

АНОТАЦІЯ

Бундза І. В. Функціонування іменників *singularia tantum* у сучасній польській мові. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.03 – слов'янські мови. Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України. – Київ, 2018.

Дисертацію присвячено функціонуванню множинних форм, похідних від іменників *singularia tantum*, у сучасній польській мові на підставі текстів Національного корпусу польської мови та мережі Інтернет (проаналізовано 298 757 контекстів, 23 112 містять форми множини).

Охарактеризовано наукові підходи до визначення обсягу іменників категорії *singularia tantum*, досліджено специфіку тлумачення значень іменників *singularia tantum* на позначення емоційних і фізичних станів людини (105 лексем), як однієї з ядерних груп цієї категорії, в різних словниках польської мови. На матеріалі корпусу визначено частоту вживання плюральних форм іменників *singularia tantum* та виявлено основні типи і функціональні особливості значень, у яких вони вживаються, зокрема: ‘прояв стану’, ‘причина стану’, ‘носій ознаки’. Простежено співвіднесеність змісту множинних форм іменників *singularia tantum* у текстах зі значеннями відповідних форм у словниках, виявляючи їхні інноваційні вживання в сучасній польській мові.

Ключові слова: польська мова, граматики, лексика, граматична категорія числа, іменники *singularia tantum*, форма множини, назви емоційних станів людини, назви фізичних станів людини, Національний корпус польської мови.

АННОТАЦІЯ

Бундза І. В. Функционирование существительных *singularia tantum* в современном польском языке. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.03 – славянские языки. – Институт языкознания имени А.А. Потебни НАН Украины. – Киев, 2018.

Диссертация посвящена функционированию форм множественного числа, образованных от существительных *singularia tantum*, в современном польском языке на основе текстов Национального корпуса польского языка и сети Интернет (проанализированы 298 757 контекстов, из которых 23 112 содержат формы множественного числа).

Охарактеризованы дискуссионные научные подходы к определению количества существительных категории *singularia tantum*, исследована специфика толкования значения существительных *singularia tantum*, являющихся названиями эмоциональных и физических состояний человека (105 лексем), как одной из центральных групп этой категории, в разных словарях польского языка. На материале корпуса определена частота употребления плюральных форм существительных *singularia tantum* и выявлены основные типы и функциональные особенности значений, в которых они употребляются, в частности: «проявление состояния», «причина состояния», «носитель признака». Отслежено соотношение множественных форм существительных *singularia tantum* в текстах со значениями соответствующих форм в словарях и выявлено их инновационное употребление в современном польском языке.

Ключевые слова: польский язык, грамматика, лексика, грамматическая категория числа, существительные *singularia tantum*, форма множественного числа, названия эмоциональных состояний человека, названия физических состояний человека, Национальный корпус польского языка.

ABSTRACT

Bundza I. V. Functioning of *Singularia Tantum* Nouns in Modern Polish. – Manuscript.

Thesis for the candidate degree in Philology (PhD), speciality 10.02.03 – Slavic languages. – O.O. Potebnya Institute of Linguistics, National Academy of Sciences of Ukraine. – Kyiv, 2018.

The dissertation focuses on the functioning of plural forms deriving from *singularia tantum* nouns in the modern Polish language based on texts of the National Corpus of Polish and the Internet (298,757 contexts analyzed, including 23,112 with plural forms).

The paper focuses on grammatical and semantic features of the category of number of the noun in the classifications of grammatical categories, giving special attention to the place of *singularia tantum* nouns in them. It describes academic approaches to determining the scope of nouns of the *singularia tantum* category and generalizes the theoretical aspects of the semantics of noun numerical forms described in linguistic literature with particular regard to the issues of the semantic actualization of the multiple forms of *singularia tantum* nouns. Based on one category of nuclear *singularia tantum* groups – i.e. lexemes that denote emotional and physical states (such as words for joy, sadness, anger, fear, feelings and physical conditions associated with the need to consume food, causes and symptoms of diseases; names of diseases), the paper describes the distinctive features of the interpretation of their meanings and description of the grammatical nature of these units in different lexicographic sources (starting from the second half of the 20th century), revealing differences and contradictions in the lexicographic interpretations of their grammatical and semantic features. The frequency of the use of plural forms derived from *singularia tantum* nouns that denote human emotional and physical states (0.04% to 34.29%) is determined

based on texts of the National Corpus of Polish using the search engine Pelcra. The smallest percentage of contexts with plural forms was found for the nouns that denote anger (0.19% – 5.78%). For the nouns of this group, lexicographic sources indicate that they are only singular, and it is only for the noun *rozdrażnienie* that they provide information about its full numerical paradigm, although the corpus contains only 1.03% contexts with the plural form of the word. The largest category of plural forms in the corpus is that based on the names of diseases (0.19% – 34.29%). For the group of names of physical states associated with causes and symptoms of diseases, contexts with plural forms have been found for all lexemes. The paper also contains verification of the received data on the basis of texts from Internet portals, establishing that the plural forms of the analyzed units are used in texts of different styles and chronology.

The research established functional distinctive features of meanings in which *singularia tantum* nouns are used in plural forms, as well as determined contextual (e.g., ‘different types of the state’, ‘repetitiveness of the state’, ‘multiplicity of the states of different people’) and systemic (‘manifestation of the state’, ‘cause of the state’, ‘attribute carrier’) meanings of plural forms. Systemic meanings constitute the lexical and semantic variant of the word and are regular (the meaning ‘manifestation of the state’ is actualized in 8,059 contexts, ‘cause of the state’ in 7,242, ‘attribute carrier’ in 1,418).

The meaning ‘manifestation of the state’ is not recorded in the dictionary entries of the relevant nouns but its actualization in plural forms (as evidenced by corpus research) attests to the need to add this semantic element to the definition of 67 lexemes. The lexical and semantic variant ‘cause of the emotional state’ was included in the dictionary definition for only six nouns (*szczęście, przyjemność, uciecha, rozkosz, smutek, przykrość*). For 16 lexemes, this meaning is confirmed by corpus data, therefore it is advisable to add it to the dictionary definition. The meaning ‘attribute carrier’ is mentioned in the dictionary entries of only two nouns (*głód i żale*) although it should be taken into account in the dictionary definitions of 13 more lexemes.

The newly discovered semantemes are inherent not only in the plural form. The research revealed that these meanings can be actualized in singular forms too – hence, the lexemes acquire the complete numerical paradigm. Apart from that, it was found that the meaning ‘cause of the emotional state’ is typical of the singular forms of the nouns *uciechy, rozkosze, przykrości, smutki*, which tend to be described in dictionaries as *pluralia tantum* nouns.

The use of the multiple forms derived from *singularia tantum* nouns denoting emotional and physical states may manifest certain syntactic peculiarities. The research helped identify several types of syntactic structures that involve the use of plural forms: the plural form is part of a sequence of homogeneous sentence parts consisting of nouns with a full numerical paradigm used in the plural form; the plural form acts as a generalizing word along with the homogeneous parts of the sentence that clarify its meaning; the plural form is part of the expressive construction “verb + accusative singular + nad + instrumental plural”.

The distinctive features of the analyzed units revealed in the paper attest to a rather clear tendency to pluralize *singularia tantum* nouns in the modern Polish language.

Key words: the Polish language, grammar, vocabulary, grammatical category of number, *singularia tantum* nouns, plural form, names of human emotional states, names of human physical states, the National Corpus of Polish.